

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

פרשת שבוע **ואתחנן תשע"ז**

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

שבח תחנונים והודאה

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

אי אפשר להבין את תחילת פרשת ואתחנן במנותק מסוף פרשת דברים. שם נמצא את דברי החיזוק, שנתן משה רבנו, לשבטים שבחרו להישאר ולהתנחל בעבר הירדן המזרחי:

"וּלְמַכִּיר נְתַתִּי אֶת הַגְּלָעַד : וְלְרְאוּבֵנִי וְלְגָדִי נְתַתִּי מִן הַגְּלָעַד ... וְאַצּוּ אֶתְכֶם בְּעַת הַהוּא לֵאמֹר יִקְנֶךָ אֱלֹהֶיכֶם נְתַן לְכֶם אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ חֲלוּצִים תַּעֲבְרוּ לִפְנֵי אֲחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל בְּנֵי חַיִּל" (דברים ג' טו-יח).
דווקא דברי הביקורת של משה רבנו עליהם, היא שחזקה אותו כשהתחנן והתפלל לפני הקב"ה בתחילת פרשתנו, שירשה לו לעבור את הירדן מערבה.

תחנונו של משה רבנו שימשו בסיס למתקני נוסח התפילה = חז"ל. כך מלמד אותנו רבי שמלאי, במסכת ברכות: "דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש ברוך הוא ואחר כך יתפלל. מנלן - ממשה דכתיב ואתחנן אל ד' בעת ההיא; וכתיב ד' אלקים אתה החלת להראות את עבדך את גדלך ואת ידך החזקה אשר מי א-ל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך וכגבורותיך, וכתיב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ הטובה וגו' " (דף לב ע"א). לאחר התחנונים באה ההודאה. אלא שתפילתו של משה רבנו לא התקבלה, ואי אפשר ללמוד ממנו על הסיום הראוי ב"הודאה". לכן, נציע מקור לשלשת חלקי "התפילה" - תפילת שמונה עשרה - שבח, תחנונים והודאה.

דוד המלך ביקש לבנות את בית המקדש, בקשתו לא התקבלה, אבל לא בגלל ביקורת על מעשיו, אלא כיוון שבית המלכות שלו עדיין לא היה בנוי. מכיון ששלמה בנו עדיין לא ישב על כסאו - בית המלכות עדיין לא נבנה וממילא אי אפשר היה לבנות את הבית. סדר הדברים הוא: מלכות ואחר כך מקדש. כך מפורש בנוסח ברכת המזון: "רחם נא ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ועל ציון משכן כבודך (א) ועל מלכות בית דוד משיחך (ב) ועל הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו".
אומנם דוד לא קיבל רשות לבנות את הבית-בית המקדש, אבל הקב"ה הבטיח לו שהוא יבנה לו בית-בית מלכות-שושלת מלכותית, לעולם.

בדיקה יסודית תאשר כי מימי משה רבנו עד לימי דוד, איש לא זכה לברכה מעין זו- שבנו ימשיך את ההנהגה אחריו. משה לא זכה לכך, יהושע לא ראה את בנו ממשיך אחריו, איש מהשופטים לא הוריש את ההנהגה לבנו, עלי הכהן לא זכה לראות בניו הולכים בדרכו ויושבים על כסאו, אפילו שמואל הנביא שניסה להושיב את בניו על כסאו, לא זכה. גם שאול המלך ששאף שבנו יהונתן ישב על כסאו, הבין כבר בחייו, כי לא יזכה.
אם נעיינ בפרק ז' של ספר שמואל, נגלה כי בחציו הראשון של הפרק, מצוי חזונו של נתן שמנע מדוד מלהתחיל לבנות את בית הבחירה, ובחציו השני של הפרק, נוכל לזהות בקלות את שלשת חלקי התפילה, כפי שחז"ל תקנו: שבח - פסוקים יח-כד, תחנונים ובקשה - פסוקים כה-כו, הודאה - פסוקים כז-כט.

דוד, נעים זמירות ישראל, זכה ללמוד ממשה רבנו כיצד לבנות נוסח של תפילה ואנו משתדלים להיות תלמידים של שניהם. (פירוט וביאור של הפסוקים יהיה ניתן לקרא בע"ה בספרי הבא 'צפנת שמואל').

לע"נ
רבי יעקב ז"ל
בן אברהם ועיישה וחנה
בת יעיש ושמחה סבג

לע"נ
ר' אליהו כרמל ז"ל
נלבי"ע
ח' באייר תשע"ו

לע"נ
ר' מאיר ז"ל
בן יחזקאל שרגא
ברכפלד

לע"נ
הרב שלמה מרזל זצ"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלבי"ע י' באייר תשע"א

לע"נ
מרת שרה ונגרובסקי ע"ה
בת ר' משה זאב
נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד

לע"נ
הרב ראובן אברמן זצ"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו

לע"נ
הרב אשר וסרטיל ז"ל
נלבי"ע
ט' בכסלו תשס"ט

לע"נ
מר שמואל שמש ז"ל
חבר הנהלת 'ארץ חמדה'
נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד

לע"נ בן ציון גרוסמן נלבי"ע כ"ג בתמוז תשע"ז
לע"נ הנופלים במערכה על הגנת המולדת הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

כָּבֵד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ. (ה, טו)

כיבוד אב ואם

האם אב יכול למחול על כבודו ומוראו?
האם בן רשאי לעזוב את הוריו הזקוקים לעזרתו ולעבור למקום אחר?

המצוה וגדרה. כָּבֵד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמְךָ (שמות כ יב וכאן) היא מצות עשה (בבא מציעא לב א וחולין קי ב; רמב"ם ממרים פ"ו ה"א; טור יורה דעה רמ; רמ"א בשולחן ערוך שם א), ונמנית במנין המצוות (הקדמת בעל הלכות גדולות; ספר המצוות לרב סעדיה גאון עשה ט; ספר המצוות לרמב"ם עשה רי, ועוד). היא מצוה גדולה (רמב"ם שם) וחמורה שבחמורות (ירושלמי קדושין פ"א ה"ז ופאה פ"א ה"א), וצריך להיזהר בה מאוד (טושי"ע שם). ומצינו שהשוה הכתוב כבוד אב ואם לכבוד המקום (מכילתא שמות שם ותורת כהנים קדושים פ"א וברייתא קדושין ל ב ע"ש הלימוד; רמב"ם שם; טור שם), ובדין שיוקש כבודם לכבודו, שהרי שלשתם שותפים באדם, הקב"ה אביו ואמו (תורת כהנים שם וקדושין שם ורש"י).

מלבד המצוה לכבוד אב ואם, מצוה לירא מפניהם (רמב"ם ממרים פ"ו ה"א; טור יו"ד רמ), שנאמר: אִישׁ אָמוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ (ויקרא יט ג). בחילוק שבין מורא לכבוד אמרו: איזהו מורא ואיזהו כבוד? מורא - לא עומד במקומו ולא יושב במקומו, ולא סותר את דבריו, ולא מכריעו; כבוד - מאכל ומשקה, מלביש ומכסה, מכניס ומוציא (ברייתא קדושין לא ב ותורת כהנים קדושים פ"א; רמב"ם שם ה"ג; טושי"ע שם ב וד).

כבוד אב ואם. מצות הבן לכבוד את אביו ואת אמו.
הפרקים: א. המצוה וגדרה; ב. הכיבוד; ג. משל בן; ד. האב והאם; ה. קדימת אב לאם; ו. החייבים והפטורים; ז. במחילת האב והאם; ח. במקום איסור; ט. במקום מצוה אחרת; י. ביחס לכבוד רבו; יא. לאחר מיתה; יב. אחרים שבכלל המצוה

כרך כו טורים שעא-תעז

במחילת האב והאם. האב שמחל על כבודו, כבודו מחול (רב חסדא קדושין לב א; רמב"ם ממרים שם ה"ח; טושי"ע שם יט), לפי שהכבוד שלו ובידו למחול עליו (שאלתות שאילתא קא). מחילה שאמרו היינו לענין כבוד, כגון למחול שלא יעמוד הבן בפני האב (ספר חסידים שלט), או אף כשרוצה האב לעמוד מפני בנו (עי' יחוסי תנאים ואמוראים (בלוי) ע' ר' יצחק בר שילא עמ' תרסז, ע"פ קדושין לג ב בר' יהושע בן לוי שעמד מפני בנו). ואפילו כשרוצים האב או האם לשמש את בנם במזיגת הכוס וכיוצא בזה, מותר לו לקבל מהם (עי' גמ' לא ב בר' יעקב בר אבוח; מאירי לא א וב ולב א; פסקי ריא"ז קדושין פ"א ה"ח טו; טושי"ע שם כה), אם מכיר בהם שכן רצונם (מאירי שם לא א), ורצונו של אדם זהו כבודו (תוס' ר"י הזקן לא ב; ריא"ז שם; ספר היראה אות קצח; ס' חסידים שם). ומכל מקום אם האב בן תורה, לא יקבל הבן ממנו (עי' גמ' שם בר' יעקב בר אבוח; שו"ע שם), שלא תחלש דעתו (גמ' שם), שכיון שהוא חכם יש לחוש שפעמים תהא לו חלישות הדעת בזה (תוס' ר"י הזקן שם).

אין מחילה מועילה על האיסור של מכה אביו או מקלל אביו (עי' שאלתות שאילתא ס; ארחות חיים ח"ב עמ' 38). ואין האב יכול למחול לבנו שיאמר לו דברי חירופים וגידופים (שו"ת הריב"ש סי' רכ בשם הראב"ד, הובא בבדק הבית יו"ד שלד), שאין מחילתו מועלת אלא למחול על כבודו, אבל לא על בזיונו (עי' ריב"ש שם). ולפי האמרי נועם (לר"י דילישקש ויקרא שם, הובא בברכי יוסף שם אות יג) אף אין מחילה מועילה על ביטול מוראו של אב, כגון לסתור את דבריו ולעמוד במקומו. וביאר הר"י פרלא (לרב סעדיה גאון מצות עשה רט דף קד) שביטול מורא אף הוא חשוב כבזיון; או שאף אם אינו כבזיון, אין מחילה מועילה אלא על העדר כבוד בשב ואל תעשה, אבל לא לעבור על כיבוד ומורא בקום ועשה. אבל המשכנות יעקב (י' נאים פרשת קרח) חולק וסובר שמועילה מחילת האב אף על מוראו (ועי' החינוך מצוה ריב וברכי יוסף שם בדעתו, ועי' מנחת חינוך שם).

במקום מצוה אחרת. אביו אומר "השקני מים", ויש לפניו מצוה אחרת לעשותה, ניח את כבוד אביו ויעשה את המצוה, שהוא ואביו חייבים במצוה (אלעזר בן מתיא ברייתא קדושין לב א; רמב"ם שם ה"ג; טושי"ע שם יב). איסי בן יהודה אומר: אם אפשר למצוה להיעשות על ידי אחרים, תיעשה על ידי אחרים, וילך הוא בכבוד אביו (ברייתא קדושין שם). והלכה כמותו (רב מתנה קדושין שם; רמב"ם שם; טושי"ע שם), שהואיל ואפשר למצוה להיעשות על ידי אחרים, תיעשה על ידי אחרים, והוא יעשה שליחותו של אביו, כדי שיתקיימו שתייהן (הלכות גדולות הלכות כיבוד אב ואם; ר"י מלוניל שם).

תלמוד תורה גדול מכבוד אב ואם (רבה אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא מגילה טז ב; רמב"ם שם ה"ג; טושי"ע שם יג), שהרי כל אותן שנים שלמד יעקב תורה בבית מדרשו של עבר כשפירש מאביו ללכת לחרן, ולא קיים מצות כיבוד אב ואם, לא נענש עליהן (גמ' שם ורש"י). ולפיכך, מי שיש לו אב ואם שחייב לשמשם, ורוצה ללכת לתלמוד תורה אצל רבו, או שרוצה ללכת למקום תורה, כדי שלא ללמוד לבדו - תלמוד תורה עדיף מכיבוד אב ואם, וילך (שאלתות שאילתא יט). וכן הבן שרצה ללכת למקום אחר ללמוד תורה אצל רב שבטוח שיראה סימן ברכה בלימודו אצלו, ואם ילך יצער בזה את אביו מפני שבאותו מקום מצויים גויים המעלילים עלילות וידאג עליו תמיד - רשאי ללכת (תרומת הדשן סי' מ; שו"ע שם כה), מפני שתלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם (תרומת הדשן שם; ביאור הגר"א שם ס"ק לה). ואף על פי שיכול ללמוד תורה במקומו, לא מן הכל אדם זוכה ללמוד (תרומת הדשן שם ע"פ ערובין מז א).

מי שרוצה לשאת אשה, ואין מתרצים לתתה לו אלא אם יקבע דירתו במקום משפחתה - אף על פי שאביו ואמו צריכים לו, מותר להניחם כאן ולעבור לדור באותו מקום, לפי שמצוה שאי אפשר לקיימה על ידי אחרים קודמת לכיבוד אב ואם; ופריה ורביה מצוה רבה היא, ולכמה עניינים השוו אותה לתלמוד תורה, ותלמוד תורה גדול מכיבוד אב ואם (שו"ת הרשב"א המיוחסות סי' רעב; שו"ת בנימין זאב סי' רפא). והביאו הרביד הזהב (פרשת תולדות) והחתם סופר (שו"ת חלק חושן משפט סי' ט) סמך לזה מהפסוק: **עַל כֵּן יַעֲזֹב אִישׁ אֶת אָבִיו וְאֶת אִמּוֹ וְדָבַק בְּאִשׁוֹ** (בראשית ב כד). אולם בספר חסידים (סי' תקסד) כתב שאם אינו מוצא אשה כאן, ואביו ואמו זקנים וצריכים לו, לא יצא מן העיר. וכן אם אינו יכול להרויח אלא כדי צורך אביו ואמו, ואם ישא

אשה לא יוכל לפרנסם, ישמע לאביו ולאמו שמצווים אותו שלא ישא אשה. אבל אם עשיר הוא ויכול לשכור מי שישימש את אביו ואמו, מותר להניחם וללכת לעיר אחרת לשאת אשה.

בן שרצה לעלות לארץ ישראל, ואביו מוחה בו, כתבו מהר"ם מרוטנבורג (דפוס ברלין ש"ב סי' כח ועט), המב"י (שו"ת ח"א סי' קלט), פאת השולחן (סי' ב סכ"א) ועוד, שאין הבן צריך לשמוע לו, שהרי מצוה לעלות לארץ ישראל. והרי היא כשאר מצוות, שכבוד המקום קודם לכבוד אב ואם. ועוד, שהרי אפשר לקיים שתייהן, שיעלו אף אביו ואמו (מב"י ט"ט שם). ויש חולקים, שאינו רשאי להתבטל מכיבוד אב ואם בשביל ישיבת ארץ ישראל (פנים יפות בראשית יב א; שו"ת בית שלמה ח"ב יו"ד סי' צד). וכן אין לו לעלות כשאביו מוחה בו (עי' משפטי צדק לבעל חכמת אדם שער משפטי הארץ פי"א ס"ה), שלדעת הראשונים המתירים לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ בשביל כיבוד אב ואם אפילו על מנת להשתקע שם, כל שכן שלא לבטל כיבוד אב ואם בשביל לעלות. ואף לסוברים שאסור לצאת מארץ ישראל לכיבוד אב ואם, הוא דווקא לעבור בקום ועשה אסור, אבל אין לו להניח מצות כיבוד שבחוץ לארץ ולעלות לארץ ישראל (פנים יפות שם). ופירש הפנים יפות (שם) כן אותה שאמרו באברהם אבינו שנצטווה להניח את אביו בחרן וללכת לארץ ישראל: לך לך (בראשית יב א) - לך אני פוטר מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם (בראשית רבה פ"ט ז), שאין מצות עליית הבן דוחה את מצות כיבוד אביו.

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Margarita, Venezuela

מרגריטה, ונצואלה
תשרי תשנ"ה

בן גויה שאביו היהודי טוען שמל אותו לשם גירות

שאלה

שני בחורים צעירים, בנים לאבות יהודיים ולנשים גויות, באים לבית הכנסת ומשתתפים בתפלה. האבות מלו אותם אצל מוהל יהודי כשר ואף עשו להם בר מצווה, אך את הגיור לא עברו כדת. האבות טוענים שהתכוונו בשעת עשיית הברית שהילדים התגיירו, הם היו בטוחים שבניהם יהודים לכל דבר. כיוון שלעיתים קרובות יש לנו בעיה של השלמת מניין, מה עלי לעשות כדי ששני הבחורים יחשבו כיהודים לכל דבר?

תשובה

לאחר קבלת ההבהרות הטלפונית, כי במקרה דנן הנשים הגויות אינן ממשיכות לדור עם האבות המגדלים את בניהם, ראוי לעשות הטפת דם-ברית בפני בית-דין, ודי בטיפה אחת¹, אבל יש לדעת, כי המילה בלבד איננה הופכת אותם ליהודים - צריך שיקבלו עליהם במפורש, בפני בית-דין, שמירת כל המצוות, ולאחר מכן צריך שיטבלו לשם גירות בפני בית-דין². אם נראה שהבחורים אינם מוכנים לקבל על עצמם שמירת כל המצוות, אף אם רוב היהודים בקהילתכם אינם שומרי שבת, אין לקבלם כגרים (בלי קבלת שמירת כל המצוות³). יש להוסיף שיש להימנע מלמול בן יהודי הנשוי לנכרית, אם לא לשם גירות, דהיינו על דעת בית-דין ובפניהם, ובצירוף טבילה לאחר הברית, כשברור שתהיה שמירת מצוות בעתיד⁴, ובמיוחד שמירת כשרות ושמירת שבת.

¹ שאלה זו שאל הר"ר אברהם עבר הירשאוויץ בספרו "בית אברהם" (ירושלים תרס"ח) את הגאונים הרב שמואל סלאנט בירושלים, הרב נפתלי אדלר הכהן בלונדון ולרב מאיר בסון בוויילנא. דעתם היתה להקל, שלא להצריך הטפת דם-ברית, ראה שם עמ' 48, וכן דעת הרב צבי פסח פרנק בשו"ת "הר צבי" (יו"ד סי' ריט). אך דעת ה"אגרות משה" (יו"ד סי' קנח ויו"ד ח"ב סי' קכח) להצריך הטפת דם-ברית בפני בית-דין, וכן דעת ה"מנחת יצחק" (ח"א סי' לו), וכן מסקנת "ספר הברית" (עמ' קמט), ראה כל המו"מ בעניין זה ב"ספר הברית" (עמ' קמו-קמט).
² וכמבואר בשו"ע יו"ד סי' רסח סעיף ב.
³ וראה בשו"ת "במראה הבזק" (ח"א תשובה עד 15 במהדורה ראשונה ותשובה עו לו 2 במהדורה ראשונה).
⁴ עיין "דעת כהן" סי' קמז, וכן היא תקנת הרבנות הראשית לישראל למוהלים שלא למול בני יהודי הנשוי לגויה, אם לא על דעת בית-דין ולשם גיור.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

מתפללים לרפואתם השלימה של:

הרב אביחי ניסן בן חיה	רועי משה אלחנן בן גינה דבֶּרָה	אליעזר יוסף בן חנה ליבא
אורנית מרים בת דליה	יהושפט יחזקאל בן מילכה	ליליאן בת פורטונה
	יהבית יהודית בת תירצה	
	בתוך שאר חולי עם ישראל	